

Příběhy Sudet

Sociologická analýza

Kapitola o průběhu odsunu/vysídlení

Úvod

V následujícím textu bych se ráda zabývala těm částem našich sebraných vyprávění, v nichž se vypravěči věnují zlomovým, přerodovým úsekům jejich toku.

Domnívám se, že líčení mimořádných událostí (včetně takových podob líčení, která jsou vlastně mlčením, vytěsněním, zapomínáním) nemá pro naši analýzu hodnotu primárně historickou, ale sociologickou. Ty události, které označím později za příklad mimořádných, jsou totiž do značné míry stálou součástí následného sociálního vývoje. V podobě vytěsněných traumat, hnisavých ran (Blažek 2004) nebo v podobě momentů ustavujících nový řád (Premusová 1999, Kabele 1998).

Jako výjimečnou vnímám možnost napsat text pro potenciálního českého i německého čtenáře a pokusit se tak doplnit bílá místa paměti/identity ve smyslu společně sdílené historie našich území.

V našem souboru vzpomínek máme vyprávění sebraná mezi pamětníky na obou stranách dnešní česko-německé státní hranice. Rozuměj – jsou mezi nimi lidé, kteří obývali území československého státu před rokem 1939 a po roce 1945 ho byli nuceni opustit. Dále jsou mezi nimi lidé, kteří zde žili před rokem 1939 a zůstali zde dodnes. Třetí skupinou jsou lidé, kteří přišli v letech po roce 1945.

I ti nejstarší z našich pamětníků byli během válečných let a krátce po válce mladými lidmi, většina z nich spíše dětmi. Pokud líčí svoje osobní zážitky, většinou jsou omezeny na čistě osobní rozměr života. Širší souvislosti uvádějí spíše zprostředkovaně, tak jak se o nich dozvídali od rodičů, prarodičů či později z tisku a knih.

„Pravděpodobně mohl mít člověk dojem, že válka je u konce. Snažili se nás děti držet daleko od všeho nepříjemného. Člověk tak jako tak ničemu nerozuměl a neznal souvislosti. Byli jsme posláni do výměnky, když se venku dělo něco nepříjemného. Tedy, když někdo přišel nebo něco. V každém případě jsme tomu tolik nerozuměli“.

(paní M.)

Nejpodstatnější společnou osou všech vyprávění tak jsou „konvenční“ životopisné vzpomínky pamětníků, kteří se všichni narodili mezi lety 1920 – 1940. Zlomovým obdobím v jejich vyprávěních je jednoznačně druhá světová válka a zejména pak její ukončení, a několik těsně po ní následujících let. To je období, kdy se jejich životy výrazně měnily, přesměrovaly, a postupně opět stabilizovaly do nově ustavených poměrů.

„Kdyby tak existovalo aspoň trochu z toho, co dříve. To bylo prostě tak krásné, člověk byl tak spokojen. V šest hodin večer všichni skončili s prací, nezáleželo na tom, co kdo dělal. To zvonilo k Andělu Páně. Potom se jedlo, všichni jedli venku, hrálo se na citeru a zpívalo. To bylo hezké. Někdy jsme se my mladí dali dohromady, chlapci a děvčata, a se zpěvem a muzikou táhli přes vesnici. Na to se zvláště těšili ti staří lidé. Ti nás pak chválili. Tak jsme trávili mládí, dokud chlapci nemuseli narukovat. Byl rok 1939 a chlapci v mém věku – ročník 1926 – museli jít všichni.(...)Padli všichni, žádný se nevrátil.“ (paní L.)

Přerod

Český sociolog Jiří Kabele (Kabele 369:1998) používá pro tento typ zlomového sociálního zážitku pojem „přerod“. V jeho pojetí je možné pojem používat jak pro biografii jednotlivců, tak pro historii širších sociálních útvarů – národů, či států.

Přerod – sociální změna, strukturovaná do třech částí, akcentuje zejména ztrátu a znovuuštění řádu v životě jednotlivce i společenství. Přerod je dostupný skrze vyprávění. Také vzpomínky a paměť můžeme vnímat jako organizované, utříděné nebo naopak opakovaně vydávané napospas neurčitým situacím, které se mysl snaží znovu organizovat a nastolit v nich řád (systém s předvídatelnými pravidly jednání mne i ostatních). Opakem řádu pak je mimořádnost – situace, kdy se může stát cokoli.

„...a to znamenalo v roce 1945 konec války. Potom jsem onemocněla, měla jsem v noze otravu krve a byla jsem pár dnů v nemocnici. Brzy na to mě propustili a pak přišli dva dozorčí a moje maminka, bylo právě k poledni, zrovna vařila. Já jsem ležela v posteli. Pak jí řekli: „Běžte k panu Baumannovi telefonovat.“ Maminka se zeptala: „Proč mám jít telefonovat?“ Oni říkali, že má pro mě zavolat doktora – ale to nebyla pravda – asi aby mě mohli samotnou znásilnit,

nevím. Bylo mně tehdy osmnáct let...“ (paní L.)

„Lidé byli rádi, že celý ten chaos, válka a bída byly pryč – a potom najednou Američani odešli; netrvalo to dlouho, jeden nebo dva dni. A potom přišli jiní. Přijeli na nákladních autech. Začal obcházet strach. Babička mě schovala. Za stodolou byl velký příkop, tam mě vždycky schovala, protože mladé lidi posílali na práci do Čech.“ (paní M. K.)

Povaha mimořádná, to co o něm můžeme říci, co jsme o něm schopni vyprávět, přestože je ze své podstaty spíše nečitelné - povaha tohoto stadia změny (věříme, že po něm přijde opět stadium řádu) není nahodilá. Významně spoluurčuje to, jak bude vypadat následující, z této změny se zrodí nový řád.

Jaké příklady mimořádná můžeme najít v pamětnických vyprávěních?

S historicky poučenou perspektivou, a také se znalostí obsahu konkrétních vyprávění lze pojmenovat dva základní příklady toho, co považuji za mimořádné, které má povahu prostředního stadia přerodové změny.

Za mimořádné lze považovat proces toho, čemu se v české historiografii říká poválečný odsun Němců, druhým příkladem takového mimořádná je několikaletý proces postupné kolektivizace zemědělského vlastnictví v územích po odsunu.

Oba dva tyto historické procesy se po roce 1990 stávají významnými tématy české historie i sociologie. Zájem o ně je součástí postupného otevírání témat, jejichž interpretace byla do té doby podřízena ideologickému monopolu vládnoucí politické síly - Komunistické strany Československa.

Také pro „komunistickou“ historiografii však byly odsun i kolektivizace milníky, ustavujícími momenty nového poválečného uspořádání československé republiky. Etnicky i majetkově homogennější republika po odsunu Němců a znárodnění majetku více korespondovala s ideologií rovnostářské společnosti. Udržování správné verze toho, jak k takovému stavu vlastně došlo, legitimizovalo moc komunistické strany.

Narušit tento monopol na výklad našich poválečných dějin¹ je přirozenou součástí demokratizace a liberalizace české kultury a vědy po roce 1990. Studií a kulturních počinů na téma obou událostí dnes existují stovky. Jak lze tedy téma obohatit, je možné dodat k němu něco nového?

Domnívám se, že ano. V našem souboru máme k dispozici vyprávění „z obou stran hranic“, s nadsázkou lze říct, že jsou mezi nimi vyprávění obětí i pachatelů, vyprávění přímých účastníků i zasvěcených svědků.

Místa v německých vyprávěních, věnovaná osobním zážitkům spojeným s odsunem a také s pozdějšími návštěvami bývalého domova, patří k nejzajímavějším. Pro mnoho českých čtenářů to mohou být skutečná bílá místa paměti, doposud nepoznané intimně převyprávěné úseky našich společných dějin.

O tom, že jsme měli a máme mnoho společného, včetně národních symbolů, svědčí úryvek z vyprávění pana L. o jednom z návratů do jeho rodiště po roce 1990:

„Potkali jsme dva pohraničníky se dvěma psi s náhubkem, těch jsem se zeptal na cestu do obce.“

„ Ani jsme nevěděli, jak se ta obec nazývá česky.“

„Pak jsem se jich zeptal, jestli nevědí, kde je Seeg. Jen zavrtěli hlavou. Potom jeden řekl: „Napravo Badorf, nalevo Grafenried.“ To věděli německy. Poděkoval jsem a šli jsme dál. Prošli jsme Grafenriedem, pak jsme uviděli zříceninu. To byl dříve zámek.(...) Kostel tu už také nebyl, zůstala jen podesta sochy Jana Nepomuckého a lípy před ní. A když jsem viděl hřbitov, tak jsem se rozplakal.“

Vyprávění byla sebrána německými kolegy a posléze přeložena do češtiny, vypravěči tak líčili svůj příběh primárně německému, s řadou faktů obeznámenému čtenáři. Příběhy vysídlení jsou součástí německé historické paměti – ať už jako organizovaně sbírané nejružnějšími paměťovými institucemi², tak skrze svépomocnou aktivitu vysídlenců, kteří se sdružují a

---

¹Jsem si vědoma, že KSČ nikdy úplný monopol na výklad dějin nezískala, existovala resistance mezi odborníky, řada informací se předávala v rodinách a také docházelo k postupnému uvolňování ve společnosti, díky němuž vznikla řada uměleckých a vědeckých děl polemické povahy. Pro potřeby tohoto textu si však dovoluji redukovat tuto souvislost a naopak zdůraznit vědomý a ze strany státu podporovaný zájem o obě témata po roce 1989.

² V rozhovoru pro Literární Noviny popisuje dokumentaci německých příběhů švýcarský historik Adrian von Arburg, který se dlouhodobě zabývá fenoménem odsunu Němců z českých zemí: „Těch nikdy nepublikovaných svědectví sudetoněmeckých pamětníků týkajících se událostí v českých zemích od třicátých let do odsunu je několik tisíc. Jsou

organizují nejrůznější vzpomínková setkání.

*„Kdysi jsme vozila rodiče na setkání rodáků(...). Rodiče o setkání vždy mluvili už několik týdnů před ním a ještě i několik týdnů po něm, vyprávěli například, koho tam potkali.(...) Téměř třicet let se o organizaci těchto setkání staral jeden a týž člověk. Po vysídlení se někteří lidé věnovali tomu, že pátrali po rodácích a sbírali jejich adresy, aby mohli tato setkání pořádat. Ti pak lidem posílali pozvánky. Už v roce 1949 vycházel náš časopis *Vzpomínky na domov*.“ (paní G.)*

Úryvek pokračuje líčením toho, jak se vypravěčka, coby příslušnice mladší generace rodáků, postupně ujímá organizace setkání a po roce 1990 také prací na obnově jejich rodné vsi.

Tato transgenerační kontinuita v udržování historické paměti je patrná i v jiných vyprávěních. Je to fenomén, který českého čtenáře může překvapit. Přístup k rodinné paměti, potlačované a podlamované tolika společenskými zvraty v moderních českých dějinách je často dosti odlišný.

Paní S. popisuje jednu z posledních návštěv své rodné obce na Šumavě:

„Právě nedávno jsme tam byli znova, to bylo ještě moje přání.(...) Můj zeť, pan Brückl, chtěl také jednou vidět, kde jeho tchýně z Althütten bydlela. On tam jezdí se starostou často. Řekl, že dokud ho tam ještě mohu provést, chtěl by, abych mu vše jednou ukázala.“ (paní S.)

Stejná vypravěčka líčí, jak se jejich rodinná paměť stává součástí paměti širšího společenství, a jak osobní vzpomínky postupně mohou „vyvzlínat“ do paměťových institucí a stávat se tak akceptovaným zdrojem informací o minulosti.

„Rodný dům mojí maminky v Althütten mám zde na fotografii.(...) Na tu fotku jsme napsali zezadu: výroba dřevotřísky na Šumavě, u rodného domu mámy Rosy Swatoschové, rozené Ascherl, v Althüttenu u Wassersuppen. Tato fotka je vystavená v muzeu v Passau. Představte si, moje sestra, paní Swatoschová, tam jednou jela s farářem. Když byli v muzeu, uviděli hned

---

dnes převážně uloženy v pobočce Spolkového archivu v Bayreuthu.“ (Hloušek 2012)

u vchodových dveří skleněnou vitrínu se dvěma rozevřenými knihami, a v první knize byla ta fotografie. Zvolala: „Proboha, to je přece dědova továrna na dřevotřísku.“ Oni rozevřeli tu knihu na straně zrovna s tou fotkou.“(paní S.)

Vedle pozoruhodné odlišnosti v přístupu k „organizaci“ vlastních vzpomínek mezi vypravěči na obou stranách hranic, jsou pro nás zajímavé především odlišnosti obsahové. V následující části se budu zabývat líčením odsunů těch, kteří jej sami zažili. Možnost seznámit se s osobními vzpomínkami na často traumatizující zážitky bývalých českých Němců může být příspěvkem k porozumění a přijetí této nelehké součásti našich dějin.

Případ první – Vysídlení/Odsun

Z velkého odstupů lze poválečné události v českém pohraničí hodnotit jako součást migračních změn, k nimž došlo po druhé světové válce na evropském území. Tyto změny byly součástí mezinárodních dohod o poválečném uspořádání a do dnešních dnů jsou jakousi garancí stability poválečných poměrů. (Kaiserová 2013)

Z perspektivy národně politického vývoje československého státu šlo o státem nařízený a s vítěznými velmocemi dohodnutý postup, který odpovídal postavení Československa na straně vítězů. Přítomnost německého obyvatelstva byla vnímána jako nežádoucí, jejich konfiskovaný majetek se stal součástí válečných náhrad, které mohl československý stát vyžadovat od německé strany.

Na úrovni biografí jednotlivých lidí, živých účastníků těchto událostí, lze vnímat často popisované pocity bezpráví, nespravedlnosti a historické křivdy. Během odsunu dochází k řadě nezákonných situací, excesů, které jsou provázeny násilím a krádežemi páchaných na německém obyvatelstvu.

Vyprávění sebraná v tomto souboru, však zřídka obsahují explicitní líčení toho, co bývá dnes označováno jako excesy (nezákonné jednání páchané na německém obyvatelstvu, které se nestalo předmětem vyšetřování a nápravy). Tato líčení jsou spíše nepřímá, v náznacích. Následující úryvek, který otevřeně přiznává násilí, je spíše výjimečný.

„ V naší vesnici tak neřádili. Zatýkali, dělali to či ono, ale ne tolik, jako v jiných místech. Když se zamyslím, v Týně ubili domovníka. Proč? Proč ubili domovníka? Mého zubaře ubili. Proč ubili zubaře? Proč? Co komu udělal? Ten nic neudělal, léčil zuby. V Týně řádili, to musím říct. “ (M.K.)

Stejně tak jsou výjimečná vyjádření politického názoru na proces odsunu. V našich vyprávěních jsem našla dvě, jedno z českých, druhé z německých úst, obě jsou personifikována do osoby tehdejšího českého prezidenta Edwarda Beneše, kterému je v běžném povědomí přisuzována politická zodpovědnost za vysídlení Němců:

„Beneš byl tak hloupý, jak byl dlouhý. Proč ty lidi vyhnal? Vždyť by pro něho pracovali. On je vyhnal – to si člověk musí rozmyslet – to bylo tak, sedláci museli pracovat, obdělávat svá pole, museli dělat všechno a on potom tyhle lidi vyžene.(...) Lidé vůbec nic nechápali, práce byla a my jsme museli pryč od ní. “ (M.K.)

„Ti obyčejní lidi doufali, že to Hitler prohraje, že budou žít jako předtím. Ale zatím ti lidi, co to zavinili, byli včas s majetkem za horami. A tihle chudáci, co tu byli, nic neudělali, jenom dřeli, tak ti to odnesli tím strašným odsunem nejvíc. A to Benešovi nemůžu odpustit, že jsem viděla, co ti nevinní lidé zažili.“ (paní Č.)

Biografická líčení toho, jak probíhal odsun/vysídlení Němců, obsahují řadu překvapivých momentů. Obraz státem nařízeného a vykonaného odsunu, který doprovází řada bezprávných aktů české majority na německé menšině, je v některých vyprávěních poněkud relativizován. Setkáme se v nich opakovaně s líčením detailních drobných obrazů, které narušují schéma pasivně odsunutých Němců a odsun aktivně konajících Čechů. Odsun, přechod hranic a následná adaptace v nové společnosti poválečného Německa (jazykově shodné ale kulturně poněkud odlišné) je v podstatě soustavným líčením osobní aktivity, činorodosti a do jisté míry i společenského vzestupu. Příběhy odsunu jsou líčeny jako příběhy překonání nepříznivého osudu za pomoci osobní vůle, pracovitosti a profesionality. Neumím odhadnout, nakolik jsou individualizovanými součástmi velkého narativu

o hospodářském zázraku poválečného Německa.³ Rozhodně se však odlišují od souboru vyprávění těch, kteří poválečná desetiletí strávili na české straně. Ta je možno naopak vnímat jako soustavné narušování a omezování individuálního životního plánu ze strany státu a jeho institucí.

„V roce 1945 jsem s babičkou načerno přešel hranice.“ (pan W.)

Samotnému odsunu v zemědělských oblastech předcházelo období převzetí území mimo protektorát pod českou správu. Přicházeli také první dosídlenci, kteří si postupně „zabírali“ německý majetek.

Pan L. popisuje vzpomínku na tuto dobu, kterou prožíval jako dítě, popisem dětské hry na Čechy, která je vlastně jakýmsi umocněním neuvěřitelných zážitků, které tehdy lidé prožili.

„Ještě vím, jak Češi později přišli a chodili od stájí ke stájím, od domu k domu a sebrali všechno, co jim přišlo od ruky.(...)Dělali inventarizaci, sčítali zvířata, která tu byla.(...) Vzpomínám si, když jsem byl chlapec, přinesl jsem si z obchodu blok a šel jsem k sousedovi a s tím blokem a tužkou- ještě jsem tehdy neuměl psát – jsem napodoboval Čechy. Soused řekl: „Co tu chceš?“ „Budu teď počítat tvá zvířata,“ řekl jsem.“ (pan L.)

Jiný hrůzný zážitek líčí paní z M..

„Napětí tam bylo. Pak si vzpomínám ještě na další, že u nás byli. To bylo večer. O této návštěvě nechtěla matka mluvit. Věděla jsem, že jí drželi pistoli na prsou a říkali: „Když něco najdeme, pak budete mrtvá.“ Prohrábli se ve stohu sena a matka měla něco schovaného. Co přesně, to nevím. Jen řekla, že schovala všechno možné.“

Stejná vypravěčka popisuje také, jak byl jejich dům vybaven zadržným sklepem, tajným skladem potravin. Snaha ochránit svou rodinu před utrpením i za cenu nelegálního jednání je v líčeních v souvislosti s událostmi na konci války a odsunem poměrně častá. Lze je označit za příklady resistance

---

³ Sociologie předpokládá, že žádný jednotlivec není schopen utvořit svou biografii sám, bez vlivu okolního světa. Širší kulturní a dějinné souvislosti vstupují do jeho vyprávění v podobě konkrétních událostí velkých dějin, ale často také jako jakýsi filtr, který pomáhá vzpomínky utřídit a organizovat.

– projevu svobodné vůle individua, kterému dějiny často přisuzují roli trpného vykonavatele vůle mocných. Osobní vzpomínky jsou pak nenahraditelným zdrojem historické paměti, která poukazuje na to, že lidé jednají jako individua i v nejvypjatějších historických momentech. Častými příklady takové resistance je líčení toho, jak si lidé projevovali solidaritu, bez ohledu na národnostní příslušnost. Byli ochotni si navzájem pomoci i za cenu ohrožení sebe sama. Historiky o „solidaritě s nepřitelem“ jsou nápadně často součástí přelomového období mezi koncem války a odsunem Němců. Mohou tak pozorného čtenáře naplňovat nadějí, že lidská touha po dobru je silnější než zlo, které člověk páchá.

Paní C., Češka, která prožila celý život na Plzeňsku, před válkou národnostně smíšeném území, popisovala vztah k rodině Němce – kolegy svého otce.

„Měl dceru, která se hodně stýkala s henleinovci z Ch.. Tam ti mladí už měli svůj spolek. Ona se vdala. Ale nebydlela tady. Její muž byl narukovaný. Nešli hned do odsunu, museli někam do vnitrozemí k sedlákům a psali tenkrát matce, že pro své dítě nemají botičky a já nevím, co ještě. Tak naše matka šla a koupila a poslala jim to.“ (paní C.)

Paní M. vypráví, jak je před osudovým ohrožením varoval s nasazením vlastního života Polák - zajatec, který u nich v době války pracoval jako nucený pracovník.

„Přijel k nám odpoledne na kole z Řezna, ale musel zase pryč, protože musel zase domů. Chtěl říci matce a dalším sousedům, že z jistých zdrojů ví, že sudetští Němci, také z Drahotína, budou muset být nuceně odvečeni jako pracovníci do vnitrozemí Čech.(...) Matka začala plakat, nemohla tomu uvěřit. Byl to pro ni takový šok, ale už s ním sama nemohla mluvit, protože byl pryč. Jak to prosáklo, to nevím, že Němci mají jít na práci do Čech. Považuji to za neuvěřitelné, že sem jel na kole, aby informoval své Němce, u kterých byl zaměstnán jako nucený pracovník.“ (paní M.)

Tehdejší varování se skutečně naplnilo, následující líčení tak otevírá pozoruhodné téma útěků a překračování státní hranice v období na přelomu let 1945 a 1946.

„27. října byli Němci transportováni do vnitrozemí Čech. To je pak matka dostala do

Bavorska, ale to už bylo později. My už jsme byli čtyři dny předtím pryč, tedy už 23. října.

Právě včas. Tehdy uprchlo z Drahotína mnoho rodin, nejenom my. Otec napsal pár poznámek z matčina vyprávění a tam jsem se dočetla, že v době od září 1945 do brzkého jara 1946 uprchlo 27 rodin, protože měli strach před nuceným odvečením.“ (paní M.)

Motiv útěku před odvečením na práci do vnitrozemí byl vyjadřován opakovaně. Často je však překročení hranice líčeno jako spontánní útěk před chaosem a nebezpečím na území, které se sice dostalo pod správu československého státu, ovšem tato správa se chovala často nevyzpytatelně a k Němcům nepřátelsky. Pani z Drahotína popisuje, jak jako malé dítě přešla spolu s maminkou a sourozenci tajně státní hranici. Příběh útěku je na jedné straně možné vnímat jako příběh uprchlíků, bezmocných slabých lidí – žen s malými dětmi. Na druhé straně obsahuje líčení obrovské lidské houževnatosti, odhodlanosti a schopnosti racionálního hodnocení situace, vyprávěčka sama používá spojení - naplánování útěku.

„Zodpovědnost ležela na mé matce. Musela rozhodnout o útěku, musela ještě pečovat o obě tety a babičku a o nás tři děti (otec byl v zajetí). (...) Musela naplánovat, jak to bude probíhat. Měli jsme příbuzné, se kterými hovořila, ale všechno dělala sama. Tedy útěk: Byli jsme ve výměnku. (...) V noci jsme odešli skrz stodolu zadní cestou směrem do Bergu. Bylo to tak: my děti jsme na sebe oblékly více vrstev spodního prádla. Byli jsme oblečeni do oděvů, jako například do silného zimního kabátu a já měla svou taštičku do školky. Můj bratr taky už mohl jít po svých, ale moje tříletá sestra byla příliš malá na tak daleký pochod. Matka ji dala do šátku, který měla přivázaný na zádech. Matka nemohla vzít s sebou samozřejmě nic jiného, až na pár dokumentů. Babička nás měla na rukou. Měla s sebou také velkou tašku. Bylo to v každém případě lepší než nevzít vůbec nic. Pak jsme se ocitli venku a matka byla spokojená, protože vzadu byli četníci, kteří také dělali kontrolní pochůzky. Tato cesta za stodolou byla veřejná cesta. Ve stodole se stále matka dívala ven, jestli někdo nejde. To pro nás bylo vzrušující. Také jsem nevěděla, kam půjdeme, ale my děti jsme vytušily rozruch. Matka byla totálně nervózní a babička také. (...) Pak jsme šli k malé vesničce v blízkosti Bergu, směrem k hranici. Tam jsme šli do jednoho domu a tam se k nám připojila jedna žena. Později jsem se dozvěděla, že to byla ta žena, která nás převedla přes hranici, protože znala lesní cesty. (...) Šla s námi napříč lesem a ještě vím, že se dále střílelo. Měli jsme strach a pak jsem upadla a zranila se v obličejí a měla jsem velkou bouli na čele, ale nesměla jsem plakat. Měli jsme strach, že by pak začala plakat i má tříletá sestra. Já jsem ale neplakala. Pak jsme ve zdraví

přešli hranici. “ (paní M.)

Velice častou situací bylo, že otec či nejstarší synové byli v období konce války ve válečném zajetí, nebo dokonce již nežili. Ti, kteří přežili, se ze zajetí nevraceli do Československa, ale zůstali na německém území. Odtud pak pomáhali koordinovat rodinné přesuny lidí i majetku.

„Schovala nějak Vaše matka cennosti?“

„Měli jsme to jednoduché. V našem regionu se toho už před tím hodně „vypašovalo“. Američané propustili (ze zajetí) mého bratra do Treffelsteinu. On pak jednou zorganizoval pár koní a povoz a z tím povozem k nám přijel. Zorganizoval lidi. Proběhlo to velmi rychle: naložili celou ložnici a všechno, co se vešlo na povoz. Převezl to přes les, nevím, kterou cestou, do Steinlohe a ty věci schoval u nějakého sedláka.“ (pan L.)

Paní L. převedla v létě roku 1945 její matka do Německa ze strachu před odvlечením dcery do českého vnitrozemí. V Německu se paní L. shledala se svým otcem a společně pak opakovaně přebírali „kontraband“ od matky, která zůstala se dvěma mladšími dětmi na české straně.

„Tatínek a já jsme byli u tety. Maminka to nosila sama. Sešli jsme se vždy ve dvě hodiny v noci, to jsme vyšli nahoru a nosili ty věci dolů. A ona se zase vrátila pro něco jiného a to znamenalo, že se příští den zase sejdem touto dobou. Jednou se vydala maminka na cestu i v mlze a zabloudila. Spadla do potoka. Měla na zádech koš s obrazy. Všechno, co mohla zachránit, vzala s sebou. Na některých obrazech, které mám ještě dodnes, jsou proto fleky od vody. Ona tenkrát nemohla najít cestu. Bylo to v říjnu a byla velká zima. Musela zůstat celá mokrá v lese až do rána a později měla problémy s nohama, protože tam tak promrzla. Tak děda řekl: „Dnes půjdu já a ty zůstaneš doma.“ Vraceli jsme se tehdy ve čtyři hodiny ráno. Nemohla jsem tehdy spát a měla strach, zda vůbec maminka přijde. Pak přišel tatínek sám. Když jsem se ho zeptala, kde je maminka, řekl: „Nepřišla, snad ji nechtyli.“ Ze strachu jsem plakala. Teta měla také strach.(...) Zatím maminka byla v lese a musela čekat, až se rozední, aby viděla, kde je. Byla skoro dole v Sophienthalu. To bylo nebezpečné, protože ji mohl někdo uvidět. „Svatý Josef, musíš mi teď pomoci, aby mě nechtyli a abych ty obrazy a věci ještě přenesla,“ modlila se.“ (paní L.)

Z řady vyprávění vyplývá, že hranice byla na přelomu let 1945 a 1946 značně „průchozí“. Lidé stěhovali majetek k příbuzným a známým a navazovali tím na předválečnou dobu, kdy se běžně pašoval dobytek a další zboží na obě strany hranic.

„Moje rodiče a moje prarodiče ze strany maminky už týdny před tím nosili věci na druhou stranu, do okresu Schönsee. Tam jsme měli příbuzné.“ (pan W.)

„V roce 1946 byli vysídleni moji rodiče. Do té doby jsem přes zákaz jel přes hranice třikrát ke svým rodičům.“

Matka paní M. přešla hranici se třemi malými dětmi, viz líčení výše. Sama nemohla patrně nic dopředu stěhovat, protože útěk se seběhl dost rychle, po té co je varoval polský zajatec. V Německu se shledává po nějaké době s manželem a ten podnikne ještě několik tajných výprav do rodného domu, aby odtud přinesl schovaný majetek.

„Můj otec dvakrát přešel přes hranici a dvakrát něco do Fahnersdorfu propašoval. Jednou to udělal, protože matka věděla, kde jsou v naší stodole v Drahotíně schovaná semena jetele. Jeden sáček jetelových semen mohl mít tehdy velkou cenu.(...)Matka ale věděla, že jetelová semena byla schovaná kousek dále od statku. Pak tam otec šel a vyzvedl jetelová semena.“ (paní M.)

Možnost koordinovaně vyvézt majetek nebyla dostupná všem našim vypravěčům, ale zejména těm, kteří žili v blízkosti státní hranice. Ostatní odcházeli v organizovaných transpotech přes tábory.

„Začátkem června 1946 jsme dostali oznámení, že budeme přestěhováni, tak se to nazývalo, odsunuti, jenom se zavazadly do 50 kilo.(...)Přišel dopis. Úřední příkaz, že se máme dostavit tam a tam. Shromáždili nás na náměstí, naložili nás na nákladní auta a dopravili do Weleru do sběrného tábora města Brno.“ (pan T.)

Paní L. byla vysídlena z Ústí nad Labem. Vyvezli je tehdy na úpatí Krušných hor a nechali vlastnému osudu. Podnikla pak spolu se svou matkou a několikaměsíční dcerou neuvěřitelnou pout' podél hranice do Furth im Waldu.

„Jeli jsme podél celého Krušnohoří a chtěli jsme přes hranici do Furthu. Bylo to drama. Třikrát nás chytili, chtěli jsme totiž přejít nelegálně. Nefungovalo to. Pokaždé jsme potřebovali nějaké jiné ruské razítko, protože to byla ruská okupační zóna.“

„A jak jste tehdy jeli? Jak si to máme představit? Asi ne autem?“

„Ne, s kočárkem. Já vezla normální kočárek a moje maminka tlačila dětský kočárek do bytu. Kolečka nám odpadla už po stu kilometrech.“ (paní L.)

Závěr

Životopisná vyprávění lidí, kteří byli odsunuti po roce 1945 z československého území, umožňují čtenáři nahlédnout do osobních detailů této části historie.

Odsun, zpodobněný v líčení pamětníků, připomíná často dobrodružnou výpravu či pečlivě připravenou expedici. Vypravěči často vnímají sebe a své rodiny jako svéprávné subjekty, které dějinám vzdorují a vlastní činorodostí se snaží vyrovnat s neblahými následky nejrůznějších sociálních změn. Jejich příchod do německé společnosti, usazení a znovuvybudování nové existence jsou součástí poválečných dějin Německa. Integrace německých vysídlenců - uprchlíků z východní Evropy se stala součástí procesu budování nové demokratické identity německého státu (SRN), založeného na občanských a nikoli etnických principech. Schopnost vysídlenců integrovat se do nové společnosti byla z velké části založena na kulturní blízkosti, nejenom jazykové, ale především hodnotové. Touha přežít a znovu vybudovat svůj život však jistě souvisí také se způsobem, jakým se řada vysídlenců dostala na druhou stranu hranice.

Literatura:

HLOUŠEK, J. (2012).: Sudety: Konec libovůle historiků, rozhovor s Adrianem von Arburg, Literární Noviny, březen2012. Dostupné na adrese <http://www.literarky.cz/civilizace/89-civilizace/8446-sudety-konec-libovle-historik>, navštíveno 16.7.2013

KABELE, J. (1998): Přerody, principy sociálního konstruování, Karolinum, Praha

KAISEROVÁ, I. (2013): Příběhy Sudet, Centrum pro komunitní práci, Plzeň

PREMUSOVÁ, J. (1999): Vlastnictví půdy a domů v biografích pamětníků sudetského pohraničí a vnitrozemí. Biograf (18-19): 47 odst. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=1802>, navštíveno 16. 7. 2013